

Rúfusovo „snehobranie“ alebo k problematike interpretácie vybraných Rúfusových básní

Martina Petříková, Filozofická fakulta PU, Inštitút slovakistický, mediálnych a knižničných štúdií, mpetrikova9@gmail.com

Kľúčové slová: básnický text, básnický obraz, symbol, vianočné motívy, obraz, dialóg medzi slovom básnika a obrazom, duchovná a estetická hodnota

Keywords: poetic text, poetic image, image, symbol, Christmas motifs, dialogue between a word and the image, spiritual and aesthetic value

Interpretácia niektorých básní zo „snehobrania“ Milana Rúfusa pripomína, že význam literárnych motívov a kresťanskej symboliky uľahčuje pochopenie adventného či vianočného času ako času stíšenia či prípravy na narodenie Ježiša, na znovuzrodenie sa Viery, Nádeje a Lásky v našich srdciach, teda aj na nový spôsob bytia vo svete.

Literárne interpretácie vybraných motívov a symbolov, ktoré sú zviazané s vianočným biblickým príbehom, s príbehom o narodení Ježiša Krista v Betleheme, nadobúdajú podobu básnického, prozaického alebo dramatického textu. Medzi výnimočné tvorivé interpretácie, ktoré spirituálnu duchovnú hodnotu napojili na estetickú funkciu básnického textu, patria predovšetkým básnické texty Milana Rúfusa – *poetu sacer*. On sám reaguje cez umelecký text na biblickú betlehenskú tradíciu a s ňou zviazané motívy narodenia, detstva, snehu či spomienky na sneh, na *nehu nieh*.

Rúfusa pozvala do *Pamätníčka* (1995) svojimi obrázkami dcérka Zuzanka, básnická zbierka s názvom *Po čom to chodíme* (2001) bola inšpirovaná Kompánkovými obrazmi, *Modlitbičky* (2003) sú zas autorovým spájaním *rozlámaného trojuholníka* – prinavracaním *troch sestier-sudičiek detstva, Piesne, Modlitby a Rozprávky do života dieťaťa* (podľa Rúfus, 2003, s. 71). Poslednú z Rúfusovho testamentárneho triptychu *Ako stopy v snehu* (2008) ilustráciami sprevádzal Ivan Pavle, a tak sa zblížovali a zblížili dve umenia, umenie obrazu a slova, aby vypovedali o zemi, ktorá je v Rúfusovom chápaní Božou zemou, ak vykročíme na cestu za Ním, za Ježišom – spoluvytvárajúc dobrom a krásnom Božie dielo, pýtajúc sa a odpovedajúc vedno s Milanom Rúfusom – „*Čím bol môj život?/ Trvalým/ úžasom z Božej dielne.*“ (2008, Post scriptum, s. 61).

Rúfusova báseň *Absolútny sneh* patrí do básnickej zbierky *Po čom to chodíme*, vydanéj v roku 2001. Podnetom pre jej napísanie sa stali obrazy slovenského sochára, maliara, ba aj básnika Vladimíra Kompánka. Rúfusove básne z knihy *Po čom to chodíme* patria k básnikovmu dialógu s výtvarným umením. Dialóg slova a farby vzišiel z výtvarníkovho sveta, aby znel a doznel v básnikovom svete pýtania sa a hľadania odpovedí na otázku *po čom to chodíme?* Krajina detstva, ktorá sa zrkadlí v krajine citovej pamäti, krajina vystielaná *sporým slovom* zdedeného prototextu a v *spore s básnickým bytím i v rozhovore s ním* (Rúfus), ale aj krajina obrazov a jej tiché prehovory – to sú podnety a východiská, z ktorých sú napájané istoty Rúfusovej básnickej tvorby.

„Vždy hlboký,
tu všetko hlboké je.
Ako že živé sa
len v hĺbke narodí.

Sneh spomienky.

*On nechladí, on hreje.
Zatúžiš do toho
jak rybka do vody.*

*Prikrýva všetko.
Striech zošikmené stráne.
Zhmotnený Boží dych
a biela neha nieh.*

*Kľakneš si do neho
a tušíš, čo sa stane.*

*Rozhrnieš ho
a nájdeš dieťa.
Sneh...“ (Rúfus, 2001, Absolútny sneh, s. 40).*

Problém Rúfusovej básne možno odvodiť od motívu i symboliky snehu. Od jeho beloby ako znaku čistoty, no predovšetkým od hĺbky zapamätanej z detstva, zdedenej po predkoch a rozpoznanej v spomienke na sneh, v snehu spomienky. Ľudské spomienky a prírodné krásno sú primeriavané, aby v metafore – *snehu spomienky* – evokovali zapamätané ľudské teplo, nehu rodiny zacielené na ľudské mláďa. Prežitie či v detskom čase zakúšané dobrá podnecujú túžbu lyrického subjektu vrátiť sa späť – *jak rybka do vody*. Prírodná krásna snehu, ktorá zasahuje celú krajinu, no v znásobenej intenzite predovšetkým domovskú krajinu detstva, synekdochicky zastúpenú *strážami striech*, je *zhmotnením Božieho dychu*. Možno ho teda v básnikovom chápaní považovať za Božie dielo – *bielu nehu nieh*. Vznešené Božie dielo sa tak stáva objektom, pred ktorým hodno pokľaknúť. Snež, no predovšetkým jeho hĺbka evokuje v subjekte tušenie o „prítomnosti“ zapamätaného dieťaťa – v sebe i v druhom – vďaka narodenému Dieťaťu.

V básnickej interpretácii Milana Rúfusa kráčajú absolútnym snehom aj Kompánkovi betlehemci, vezú sa ním aj zasnežené sane a s nimi všetky veci až za sneh...

*„Králi nie. Kdeže by!
A ešte k tomu traja.*

*No hviezdy na nebi,
ovčiarske deti raja,
jasličky na seno –
to je tu rovno od nás.*

*Od tých, čo údel svoj
píjajú jakživ od dna,
nikdy nie odhora.*

*A rezbár cítil presne,
že každá pokora
si spieva svoje piesne
potichu, potichu...*

*Nuž rezal s takou vierou,
že Boh už v tele človečom*

*vedel to svoje o niečom:
ak sa má v ľudoch narodiť –
tak len u autsajderov.*

*Koruny z kartónu
na takmer detských hlavách,
mutujú koledu
ku svojmu obrazu.*

*A ty sa čuduješ,
aká je odrazu
prostučká
Božia sláva.*“ (Rúfus, 2001, Kompánkovi betlehemci, s. 40).

Motív vianočnej koledy, spievanej malými koledníkmi – *ovčiarskymi deťmi raja*, sa zväzuje so symbolikou Vianoc a s ich oslavou obyčajnými či, presnejšie, prostými ľuďmi – *A ty sa čuduješ,/ aká je odrazu/ prostučká/ Božia sláva*. Oproti kráľom, ba trojici kráľov z Východu, ktorí prichádzajú za Božím dieťaťom so vzácnymi darmi, aby sa mu poklonili, sa stavia motív hviezd, daru jasličiek a koledníkov – pastierov, chlapcov, či tých najmenších detí, ba dokonca *autsajderov*. Básnické evokovanie situácie Božieho narodenia predchádza i podnecuje rezbárova viera – *že Boh už v tele človečom/ vedel to svoje o niečom:/ ak sa má v ľudoch narodiť – / tak len u autsajderov*. Tá sa básnickým spôsobom rozrastá o obrazy detskej oslavy narodenia Ježiša, detského videnia a chápania výnimočnej situácie – *ku svojmu obrazu*.

Ešte ďalej, až za sneh, metaforu večnosti, básnickým spôsobom nazerá či prezieravo „dovidí“ Rúfus v texte *Zasnežené sane*.

*„Koníček ide po snehovej pláni.
Klusá a klusá.
Z Blízka do Dial'ky.
A do šepotu praskajúcich saní
znie tenká hudba jeho hrkálky.*

*Ďaleko klusá.
Kde už len mŕtvi žijú.
Kde iba Boh ho menom osloví,
opráší jeho zasneženú šiju,
navždy mu zloží z nôh
vozďajšie podkovy.*

*Ta idú veci –
zo snehu kamsi za sneh.*

*Nežial'te za nimi,
bývali preda krásne.
A bývalo ich, koníček môj,
dosť.*

*Pod'akuj, človeče.
Pod'akuj, ved' si hosť.*“ (Rúfus, 2001, *Zasnežené sane*, s. 61).

Častokrát ťažšie zakúšaná a prijímaná situácia odchodu z ľudského sveta je sprístupnená opätovne prostredníctvom obrazov putovania a snehu – *Ta idú veci – / zo snehu kamsi za sneh*. Priestor snehovej pláne avizuje nesmiernu šírku, ktorú prekonáva koník či ktokoľvek, kto vstúpi na cestu a kto ju premáha aj pod bremenom – *Klusá a klusá./ Z Blízka do Dialky*. Priestor pláne sa rozširuje do transcendentna, ktoré je spojené s kategóriou (hlasu) Boha a je symbolickým kontrapunktom pozemského bytia a krásnych, no pominuteľných vecí. Básnik ho stavia predovšetkým do pozície, ktorej dosiahnutie predpokladá vedomie „hostovania“ v pozemskom svete, pocit vďaky za prežitie, pocit pokory pred smrťou i pred životom.

Iným príkladom, tentoraz z Rúfusovej zbierky *Pamätníček*, je báseň *Tvoje a moje Vianoce*, ktorá vznikla ako básnikova reakcia na dcérkine výtvarné podnety v podobe detského obrázku Vianoc.

„*Vianoce detí.*
A veľké deti Vianoc.
Každému inak pravdivé.
Každému iné.

Ja sa už chystám na noc.
Ty v nekonečnom údiv
Ježiška počúvaš
a sýtiš sa tou vravou.
Ja to už neviem.
Nemám síl.

Už ho len myslím
zasneženou hlavou.
A prosím, aby odpustil.“ (Rúfus, 1995, *Tvoje a moje Vianoce*, s. 36).

Tentoraz sa do opozície postaví dospelá, totiž „básnikova“, a dcérkina detská predstava vianočných sviatkov. Konfrontujú sa Vianoce *veľkých* večných detí, ktoré sviatkom prikladajú hodnotu vyjadrenú údivom či úžasom nad tajomným, a Vianoce nazerané optikou starnúceho a slabnúceho muža, otca obracajúceho sa tvárou k večnosti. Premeriavajú sa teda aj spôsoby ich nazerania – na jednej strane cez prizmu citu, na druhej strane zas cez prizmu mysle či rozumu. Zrážka dvoch perspektív vyústi do detenzívneho „riešenia“ situácie ich rozpoznaní a to sa pretaví do prosby lyrického subjektu orientovanej na Boha, do prosby o odpustenie. Aj v tomto prípade synekdocha *zasnežená hlava* je básnickým vyjadrením starnutia a vedomia oddelenosti od detstva, od tých najmenších, či „biblicky“ maličkých.

Detstvo sa podľa Milana Rúfusa podobá aj básni. Rúfusovo vnímanie Božieho dieťaťa, reflexia jeho narodenia a bytia, ktoré sa nepretržite obracia k Večnosti, má pevné zázemie v „zdedenom“ prežívanom poznaní a v žitej viere. Vychádza z putovania po nerovnej ceste – zo spomienok na múdre rodičovské naučanie a ešte múdrejšie pochopenie detského vzťahu k Bohu – (preto)že *nielen Boh je svätý,/ nielen On,/ sväté sú aj deti.// A že ich prudká túžba žiť/ nemôže Boha uraziť.* (2008, *Kľukatá cesta k Pánbožkovi*, s. 12). Pramení v tej najosobnejšej skúsenosti s prejavmi Božieho dychu a vôle, v *snehu spomienky*, či v *bielej nehe nieh...* Prerastá rozpomenutú osobnú skúsenosť o hlboký diel z údely i Údely jeho ľudského dieťaťa i Dieťaťa Boha. Pamäť sa totiž zviaže s vedomím neľahkej cesty, ba i s Tajomstvom Údely, a práve preto básnik zakúša a zdieľa úžas i radosť nad životom, nad plnosťou bytia a neustáva v hľadaní odpovede – pritesno zviazaný s dcérkou – „*Moje dni napĺňa/ od zeme po oblohu.// To nie je hlávka, dcérenka,/ to je lávka,/ po ktorej prechádzam nad prázdnom sveta/*

k Bohu.“ (2008, Živý triptych, s. 40). Tieto väzby medzi Ty a ja, dcérka a básnik, napokon Rúfus potvrdil už v *Pamätníčku* a v interpretovanej básni *Tvoje a moje Vianoce*.

Aj v básni *Dieťa s menom Ježiš* z jednej z testamentárnych zbierok *Ako stopy v snehu* sa odkrýva vzťah medzi Otcom a Dieťaťom.

„Prehovor, Bože nemý,
čím bol na Tvojej zemi
Tvoj syn, keď vyšiel
z lona ľudskej matky

Človečím dieťaťom?

*O ľudských deťoch platí:
predčasné poznanie je krivdou na dieťati.
Ich detstvo býva jazdou na koníčku
Nepoznaného, čírou radosťou.*

Zo zázraku bytia.

*No medzi nimi a medzi Ním bol predel.
Tvoj Syn už všetko na počiatku vedel.*

*Že neúprosne ku Nemu sa blíži
čas, keď Mu cestu skríži kríž.*

*A že raz aj On sám
ustrnie na tom kríži.*

*Tajomstvo Údelu.
Kto z nás ho vysloví?
Cesta k nemu je tichom preťatá.*

*Ale kto uveril,
ten možno počuje
v dospelom Synovi
biť srdce dieťaťa.*“ (Rúfus, 2008, *Dieťa s menom Ježiš*, s. 32).

Navodzujú sa súvislosti s pozemským vnímaním a prežívaním tohto vzťahu, a tak sa prehlbuje komunikácia človeka s transcendentnom. Básnický subjekt vystupuje z viery v narodeného Božieho syna, ktorý sa z lásky rodí do ľudského sveta a prináša mu nádej, teda rozpoznáva a upevňuje väzby medzi pozemským a duchovným, medzi Božím a ľudským synovstvom. Avšak zároveň básnickým spôsobom v podobe tenzívneho momentu izoluje *predel* medzi Božím a ľudským dieťaťom i ich Údelom či údelom. Oproti hernému spôsobu spoznávania sveta ľudským dieťaťom je Boží syn konfrontovaný s cestou či Údelom kríža. Detenzívne odreagúvanie problému oddelenosti dvoch údelov i svetov sa realizuje v podobe básnického prehovoru, totiž s vedomím o možnostiach viery, evokujúcej zmysel nesmiernej obety – *Ale kto uveril,/ ten možno počuje/ v dospelom Synovi/ biť srdce dieťaťa*.

Vzťahové podobnosti či paralely medzi biblickou a ľudskou rodinou prezentuje básnik aj v texte *Živý triptych* z básnickej zbierky *Ako stopy v snehu*.

„Raz pre úžas, raz pre útechu,
je tvoja,
navždy mimo hriechu,
navždy detská,
hlávka.
Moje dni napĺňa
od zeme po oblohu.

To nie je hlávka, dcérenka,
to je lávka,
po ktorej prechádzam nad prázdnom sveta
k Bohu.

Ibaže priveľmi sme jedno, ty a ja.
Zviazaní údelom
si predsa neklamú.

Nemohol by som ísť
hoci priam do raja
a tvoju hlávku tu prenechať neznámu.

Nemohol, dievčatko.
Kiežby si vedela –
ktosi nás spoločne na cestu vysielala.

Cesta je viacej ako cieľ.
Cesta je hlad aj sýtosť.
Raz si ju pohladíš,
raz nad ňou zvieraš päste.

Ty, mama, ja – sme na tej ceste
tri telá, jedna bytosť.

Cesta je múdry učiteľ.
Odpovie na otázky.

Ty, mama, ja – sme na tej ceste
tri mená jednej lásky.“ (Rúfus, 2008, Živý triptych, s. 40).

Aj táto báseň je príkladom Rúfusovho pokorného prijímania životného údelu – otcovstva naveky detského dieťaťa. Básnický subjekt sa zhostuje zdanlivo problémovej skutočnosti nesmierne citlivo a otcovsky, no predovšetkým s hlbokým pochopením prežitého údelu ako mosta či lávky k Bohu. Opäť synekdochické vyjadrenie detstva, ktoré trvá naveky – *naveky detská, hlávka*, sa stáva jedným z premeriavaných termínov metaforického vyjadrenia, v ktorom sa zráža s termínom z inej oblasti života (objektov či predmetov) – *lávka*. Výsledkom napätia medzi týmito termínmi je potom premostenie dvoch svetov, pozemského a transcendentného, ktoré sa zväzujú viac a viac práve prinášaním obetí na ceste životom. Jeho zmysel sa totiž napĺňa na ceste, a nie primárne v jej celi – *Cesta je viacej ako cieľ*. Zmierlivé riešenie tematizovaných tenzívnych životných situácií, tiež vyjadrených iba prostredníctvom obrazov prázdna, neznáma, hladu či päste, sa napokon realizuje v podobe

rodinnej súdržnosti pri prekonávaní prekážok v duchu biblického odkazu svätej rodiny – *Ty, mama, ja – sme na tej ceste/ tri telá, jedna bytosť.// Cesta je múdry učiteľ./ Odpovie na otázku.// Ty, mama, ja – sme na tej ceste/ tri mená jednej lásky.*

Básnický spôsob zmocňovania sa vianočnej témy a s ňou zviazaného motivického registra sa zrkadlí aj v básňach *Zimná modlitbička* a *Vianočná koleda* z básnickej zbierky *Modlitbičky*.

*„V mestečku Betleme,
v jasličkách na slame
leží to dieťaťko,
na ktoré čakáme.*

*Anjelik bez krídel,
Boží i človečí.
Nikto ho nevidel,
každý ho dosvedčí,
darček mu nesie tam...*

*A ja mu do diaľky
srdiečko posielam
namiesto hrkálky.* (Rúfus, 2003, *Vianočná koleda*, s. 41).

Príchod Božieho dieťaťa reflektuje básnik ako očakávanú či ohlásanú udalosť. Primeriavanie detského a anjelského prvku, evokovanie spolupatričnosti medzi Božím i ľudským „svetom“ i jeho deťmi predznamenáva i potvrdzuje svoje východisko vo viere a jej vzrastaní – „*Nikto ho nevidel,/ každý ho dosvedčí*“ (Rúfus, 2003, s. 41), ale aj v jej prejave Daru a darovania sa. Básnický subjekt zastupujúci aj dieťa či deti sa vo svojej lyricky ladenej výpovedi orientuje na narodené Božie dieťa, aby nahradil materiálny dar darom srdca v symbolickom význame slova-obrazu, darom citu, darom lásky. A tak sa problémové znenie tajomstva textu – narodenia spasiteľa obetujúceho sa za hriechy človeka – odreagúva v posilňovaní viery dieťaťa i dospelého, v perspektívnom rozduchovaní zmyslu obety.

Ešte elementárnejšiu podobu z hľadiska témy i jazyka umeleckého textu, a to v súlade s rešpektovaním tzv. detského aspektu v tvorbe pre najmenších čitateľov, má básnická *Zimná modlitbička*.

*„Aby bol briežik,
na briežku sniežik,
na sniežku sane,
daj nám to, Pane!*

*Zima je pre deti.
Zima je biela
ako tá dušička
z detského čela.*

*Daj deťom sniežika,
daj bielym bielu.
Daj radosť radosti,
daj nám ju celú!*“ (Rúfus, 2003, *Zimná modlitbička*, s. 40).

Téma zimy sa ohláša cez repertoár motívov – *briežik, sniežik, sane, zima, biela, radosť*, ktoré sú v priestore básne-modlitby selektované a usporiadané podľa kľúča formovaného detským chcením či túžbou a sprostredkovaného cez básnikovu optiku v prosebnej modlitbe. Intenzita detského očakávania a túžby sa prejavuje predovšetkým v úvodnom verši, ktorý je uvedený podradňovacou spojkou „*aby*“, a tak bez prítomnosti slovesa, ktoré by vyjadrovalo chcenie, evokuje aj vzostupnú mieru očakávaných vzostupne radených dobier (*briežik, sniežik, sane*), čo už v prvej strofe vyústi do prosby adresovanej Bohu. Básnik primeriava prírodnú kvalitu zimnej beloby k hodnote prináležiacej ľudskému svetu, k belobe detskej duše, čo sa zrkadlí v metaforickom vyjadrení – *dušička detského čela*. Prosebná modlitba za sniežik, za „bielu“, za plnosť radosti prežívanej deťmi sa prostredníctvom tautologického vyjadrenia ich významu a hodnoty (*daj bielym bielu, / daj radosť radosti*) uzatvára v očakávaní naplnenia sa zmyslu prosebnej modlitby a jej estetickej i etickej hodnoty.

Rúfusovo „*snehobranie*“, divanie sa až „*za sneh*“ nadobúda podobu básnických interpretácií, ktoré sú motivicky napojené na vianočný biblický príbeh a motívy narodenia, detstva, snehu či spomienky na sneh, na *nehu nieh*, a ktoré spirituálnu duchovnú hodnotu prepajli s estetickou hodnotou básnického textu.

Literatúra

- BECKER, U. *Slovník symbolů*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 352 s. ISBN 978-80-7367-284-3.
- ECO, U. a kol. *Interpretácia a nadinterpretácia*. Bratislava: Archa, 1995, 146 s. ISBN 80-7115-080-0.
- KOMPÁNEK, V. – RÚFUS, M. *Po čom to chodíme*. Bratislava: BELIMEX, 2001. 80 s. ISBN 80-85327-85-6.
- LURKER, M. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1999. 368 s. ISBN 80-7021-254-3.
- NOVÝ ZÁKON S KOMENTÁRMÍ A MARGINÁLIAMI JERUZALEMSKEJ BIBLIE. Trnava: Dobrá kniha, 2008. 514 + mapy + index. ISBN 978-80-7141-625-8.
- OTTO, R. 1998. *Posvátno. Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. 1. vydanie. Praha: Vyšehrad 1998. 160 s. ISBN 80-7021-260-8.
- PETŘÍKOVÁ, M. O putování k zázraku Vianoc. In *Literární týždenník*. Časopis Spolku slovenských spisovateľov. ISSN 0862-5999, 2013, roč. XXVI., č. 39 – 40, s. 14.
- PETŘÍKOVÁ, M. *Umelecký text v tvorivých interpretáciách. Teória – poetológia – aplikácia*. 1. vydanie. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2011. 168 s. ISBN 978-80-555-0424-7.
- RICOEUR, P. *Teória interpretácie: diskurz a prebytok významu*. Bratislava: Archa, 1997. 136 s. ISBN 80-7115-101-7.
- RÚFUS, M. *Ako stopy v snehu*. Ilustroval Ivan Pavle. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 2008. 64 s. ISBN 978-80-220-1477-9.
- RÚFUS, M. *Pamätniček*. 4. vydanie. Ilustrovala Zuzana Rúfusová. Bratislava: Mladé letá, 2001. 76 s. ISBN 80-06-01125-7.
- RÚFUS, M. *Modlitbičky*. Druhá dotlač k 9. vydaniu. Bratislava: Mladé letá, 2003. 72 s. ISBN 80-10-00110-4.

Resumé

In the paper we deals with interpretation of selected poems from the collections of Milan Rúfus – *poeta sacer*. We choose poetic texts from the books *Pamätniček* (1995), *Po čom to chodíme* (2001), *Modlitbičky* (2003) and Rúfus's testamentary triptych *Ako stopy v snehu* (2008), that the spiritual value of the Christmas biblical story about the birth of a God's child, Jesus Christ and the meaning of his sacrifice for human life linking them to the aesthetic value of poetic text.